

SZEMLE

Kérchy Anna

Szegedi Tudományegyetem

A félt(ett) test felderítése

Susan Wendell. *Az elutasított test. Feminista filozófiai elmélkedés a fogyatékosról*. Ford. Vándor Judit. Budapest: ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar és ELTE Eötvös Kiadó, 2010. ISBN 978-963-284-167-0. Cérnafűzött, keménytáblás. 162 oldal.

Az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kara és az ELTE Eötvös Kiadó gondozásában megjelenésre kerülő *Fogyatékoság és Társadalom Kiskönyvtár* kétségtől hiánypótló könyvsorozat, ám tulajdonképpen nem teljesen új keletű kezdeményezés. A 2008-ban alapított *Fogyatékoság és társadalom* fogyatékoságtudományi és gyógypedagógiai nemzetközi akadémiai folyóirat is már a két intézmény együttműködésének égisze alatt, Könczei György főszerkesztői bábáskodásával látott napvilágot azzal a határozott céllal, hogy ismertesse és elmélyítse e magyar nyelvterületen ezidáig hivatalos szakmai-tudományos fórummal nem rendelkező társadalomtudományág kutatási eredményeit, tapasztalatait; felismerve hogy a fogyatékoságtudomány – sajátos, innovatív megközelítései, multidiszciplinaritása, metodológiai megoldásai és identitáspolitikai megfontolásai révén – kiválóan reprezentálja a korunk tudományos világszemléletében és társadalmi gyakorlataiban bekövetkezett paradigmaváltásokat, s így egyre növekvő jelentőséggel bír. Stabil folyamatosságot fedezhetünk fel, ha összevetjük a periodika első lapszámának beköszöntőjében megfogalmazott célkitűzést a Kiskönyvtár 2010 végén, szinte egyidőben publikált első három kötetének érdekfeszítő tematikaival. Míg Michael Maschke *Fogyatékosáspolitikai az Európai Unióban* című könyve enciklopédikus teljességű körképet nyújt a fogyatékosággal kapcsolatos legfontosabb szakmai, tudományos, politikai kérdésekről; Suzanne E. Evans az *Elfelejtett bűnök*-ben a fogyatékkal élő emberek által elszenvedett holokausztot, az őket sújtó, szisztematikusan megtervezett népirtási, náci fajtisztítási programokat és azok következményeit tárgyalja egy jogász-újságíró dokumentarista precizitásával s a kimondhatatlant megillető

empátiával; miközben a recenzióban részletes bemutatásra kerülő Susan Wendell tanulmány saját fogyatékoságának személyes létélményéből kiindulva, feminista filozófiai megközelítésből problematizálja a normatív kulturális ideál ellenpontjaként leértékelt, a „Más(ik)ként” marginalizált, „elutasított test” társadalmi konstrukcióját. A könyvsorozat tehát gyümölcsözőn bontakoztatja ki a folyóiratban körvonalazott programot. Hosszú távon, részleteiben tárja fel a gyógypedagógia klasszikus tárgykörein túl-eső, innovatív fogyatékoságügyi témakörök széles spektrumát:

[A] fogyatékoságtörténet, a fogyatékoság politológiai, pszichológiai, szociológiai, művészeti aspektusai, a társadalmi integráció vs. kirekesztés, a kommunikációtudományi megközelítés, a jogtudományi látásmód, a foglalkoztatás vagy akár a halmozódó társadalmi hátrányok kutatásainak [leglényegesebb kérdéseit, hogy közelebb jusson] ...ahhoz a szemléletmódhoz, melyben a megismerés intenzitása elfeledteti, szükségtelenné foszlatja, és mint a ködöt feloszlatja a minősítő, elidegenítő, megbélyegző, kizáró, elutasító reflexiókat. (Könczei-Mesterházi 2008, 3-4)

A vállalkozás nagyléptékű és széles látókörű jellegét egyébként kiválóan példázza az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kara által 2006-ban útjára indított Fogyatékoságtudományi Szabadegyetem kezdeményezése is, mely olyan illusztris vendéglelőadókkal örvendeztette meg érdeklődő közönségét, mint pl. Rosemarie Garland-Thomson, aki az elsők közt ismerte fel a nőtudomány és a fogyatékoságtudomány összekapcsolásának lehetőségeit, és nagyban ösztönözte a „különös testek” nyilvános térbe történő beléptetésére, megjelenítésére koncentráló kultúrtörténeti kutatásokat, főként a patriarchális hatalmi rendben hangsúlyozottan a testük által meghatározott, többszörösen hátrányos helyzetű, fogyatékosággal élő nők kulturális narratíváinak feltárásait, a cirkuszi mellékmutatvány freak-show-ban kuriózumként való közszemlére állításuktól, a karitatív kampányokon, a pornográfián, és a reklámpar populáris kulturális produktumain át, a fogyatékosággal élő művészek által bevezetett új önkifejezési formákig. Míg Garland-Thomson munkásságának magyar nyelvű közlése a Fogyatékoságtudományi Kiskönyvtár közeljövőbeli tervei közt szerepel, a 2009-es *Fogyatékoság és társadalom* periodika egy-fejezetnyi ízelítője után, immár ténylegesen, teljes terjedelmében kezünkbe vehetjük a feminista fogyatékoságtudomány másik nemzetközileg elismert nagy alakjának, Susan Wendellnek mintegy másfél évtizede megjelent, és ma már klasszikusként számon tartott *Elutasított Test (The Rejected Body, 1996)* című könyvét.

Susan Wendell a kanadai Simon Fraser University professzor emeritája, a nőtudomány, a feminista filozófia, a fogyatékoságtudomány és a

fogyatékoságügyi mozgalom keresztmetszetében körvonalazódó, mára már kanonizált, interdiszciplináris tudományág nemzetközileg elismert úttörője. Írásainak ereje személyes hangvételükben rejlik: a szerző 1980-as években diagnosztizált krónikus fáradtság(ot okozó immunrendszeri diszfunkció) szindrómája szolgáltatja azt a saját(os) fogyatékoságtapasztalatot és -történetet, mely meggyőzően alátámasztja, politikai-etikai téttel telíti, interperszonális kontextusba helyezi, és közérthetővé fordítja a szubjektum törékeny testbe zártságának feminista filozófiai teoretikus problematizálását. A könyv egyik jelentős áttöréseként önnön gyógyíthatatlan, krónikus, de nem halálos betegségét, mint fogyatékoságot áthelyezi az orvostudomány értelmezési keretéből a társadalomtudományéba, hogy kizárólagos patológikus állapot helyett azt társadalmi helyzetként (is) kezelje. A fogyatékoság így olyan kulturális konstrukcióként tétéleződik, melyet hatalmi viszonyrendszerek és személyközi, társas/társadalmi kapcsolatok (orvos-beteg, család-beteg, közösség-beteg) formálnak, főként ideológiai érdekeltségek (és jó esetben, empátikus, szolidáris állásfoglalások) által vezérelve.

Mikor Susan Wendell tehát, az 1990-es évektől a kultúrakritika és a testtudományok színterein egyre markánsabban megjelenő fogyatékoságtudomány kiemelkedő kortárs kutatójaként ezen a szociális vonalon gondolja újra a fogyatékoság jelentését, akkor nemcsak pionír pályatársai támogatását élvezi (mint pl. Michael Oliverét [1990, 1996]), de követi és elmélyíti azt a csapásirányt is, melyet a fogyatékoság-jogi aktivisták kijelöltek a Fogyatékkal Élők a Szegregáció Ellen (UPIAS) 1970-es évekbeli amerikai kiáltványuk óta, illetve amelyet a WHO (1976, 1980) és az ENSZ fogyatékosággal élők esélyegyenlőségére vonatkozó jogi passzusai és definíciói is (1983: I. c. 6-7) hivatalosan megerősítenek. Különbséget tesz a *károsodás*, a *fogyatékoság*, és az ebből származó *hátrányos helyzet* fogalmai közt (*impairment/disability/handicap*). Hangsúlyozza, hogy míg a *károsodás* pszichológiai, mentális, testi fiziológiai, anatómiai, strukturális vagy funkcionális veszteséghez köthető – mint egy testrész, -szerv biomedikailag patológikusként, rendellenesként kódolt működési hibája vagy hiányossága –, a *fogyatékoság* még sokkal markánsabban a társadalmi megítélés függvénye, hiszen valamely egyezményesen és univerzálisan *normálisnak* tekintett emberi tevékenységhez szükséges képesség károsodását jelöli, akképp hogy az ebből fakadó *hátrányos helyzet* korlátozza vagy ellehetetleníti a fogyatékkal élőket a nemének, korának, osztályának, társadalmi és kulturális tényezőinek, elvárásainak megfelelő szerepe betöltésében, illetve a közösségi életben való teljes értékű részvételében (ld. WHO 1980, ENSZ 2008, Wendell 2010, 20). Ily módon, a fogyatékoság nem csupán egy *egyéni* állapot vagy adottság hiánya, hanem a társadalmi felépítmény/szervezet tehetetlenségének, a (valójában kisebbséget

képző, fehér, egészséges, felnőtt, férfi felső/középosztály diktálta de többségiként tételezett) *normától* eltérő igények iránti közömbösségének, azon szisztematikus diszkriminációjának következménye, mely a fogyatékkal élőket kizárja a normális és természetesen-adottnak tekintett társadalmi tevékenységek fősodrából. E felfogás lényege abban áll, hogy amennyiben az adott társadalmi berendezkedés hozza létre a korlátokat, ugyanúgy hatalmában áll megszüntetni is azokat. Például egy tökéletesen akadálymentesített világban jelentéktelenné válnának a különbségek járók és kerekesszékesek között.

Az *Elutasított test* első fejezete voltaképpen a fogyatékosság fogalmi újradefiniálásának a kibontását célozza. Wendell a pusztá teoretizálás helyett rámutat, mekkora tétje van annak, hogy a társadalom mit határoz meg és fogad el fogyatékoszágnak. Ez dönti el milyen szociálpolitikai (gazdasági, jogi, gyakorlati) jogosultság, segítség jár az embernek, de azt is, hogy mennyi megértést, pszichológiai támogatást kap közösségétől annak függvényében, hogy elismerik-e fogyatékosága valóságos létezését hivatalos tünetkategóriaként; valamint a közösségbe beilleszkedési lehetőségein túl ez határozza meg esetleges politikai mozgalmi szerepvállalását és a stigmatizált csoport tagjaival való közösségvállalását. A meghatározás nagyban befolyásolja tehát az egyén közmegítélését, önmeghatározását, és az ezek konfliktusa vagy harmóniája indukálta/determinálta életminőségét és létélményét egyaránt. Wendell rávilágít, hogy milyen problémákat vet fel a látható *versus* láthatatlan rendellenesség, ill. a fogyatékos *versus* egészséges dichotómia fenntartása. Egyrészt a fogyatékosság csak a láthatóság mezsgyéjében való tematizálása nem csak hierarchizál a láthatóbbság/érthetőbbőség/elfogadhatóbbóság függvényében (ld. kerekesszék, mint ikonikus jelölő), hanem bizonyos külső jelekkel nem bíró fogyatékosságokat, mint mondjuk a szerző krónikus fáradtság szindrómáját teljesen figyelmen kívül hagyja. Másrészt a (képességeit) teljes(en birtokló) ép *versus* a sérült, fogyatékos test dichotómia (*abled/disabled* oppozíció) a normatív ideál fals logikája szerint a teljességet a konstans, abszolút sértetlenséggel társítja. Így, megfelelkezik róla, hogy halandó, törekény, sérülékeny emberek lévén mindannyiunk testi/szellemi épsége múlandó, tűnékeny, már-már átmeneti állapot, hiszen az öregedéssel elkerülhetetlenül együtt-járó fiziológiai változások mind kevesbítik erőnlétünk, képességeink sérülnek, elfogy valónk, így szükségszerűen mind a konvencionálisan fogyatékosként kódolt lét felé tendálunk. Másrészt a kategóriát tágabban értelmezve, bizonyos szempontból mindnyájan fogyatékosok vagyunk, kisebb-nagyobb testi/szellemi hibáinkkal élünk együtt, melyek csupán gyakoriságuk és a fejlett világ orvos-technológiai segédeszközei segítségével könnyen korrigálható mivoltuk okán nem minősülnek különösebb hátrányos

rendellenességként. Ilyenek a különféle logopédiai, optikai, ortopédiai hiányosságok (beszédhibák, szintévesztés, gyengénlátás, csámpaság, bokasüllyedés), melyek előidézte hátrányos helyzet és lehetőségvesztés a megfelelő orvosi, technikai beavatkozással (beszédtechnika tanítás, szemüveg/kontaktlencse, lúdtalpbetét) könnyen elhanyagolhatóvá vagy semmissé tehető.

A második fejezet aztán közelebbről is megvizsgálja azokat a társadalmi tényezőket és viszonyrendszereket, melyek a biológiai adottságokkal kölcsönhatásban megteremtik, illetve megakadályozzák a fogyatékossgot. Ezek az emberi testet károsító vagy építő társadalmi körülmények (a szegénységtől és a szülői gondatlanságtól kezdve a társadalmi nemi alapú megkülönböztetésekig vagy a veszélyes munkahelyi viszonyokig), a felgyorsult nyugati világban a teljesítménnyel kapcsolatos fokozott elvárások, az egészséges felnőtt férfi ideális fizikai és társas állampolgári paradigmájának normativizálása, a kulturális képviselő és annak hiányának megoszlása, és a test-kontrolláló fogyasztói társadalom vizuális/verbális hatalmi manipulációinak és annak dekonstruálásának lehetőségei és korlátai.

A harmadik fejezet Erving Goffman stigma-tanulmányából kiindulva részleteiben körvonalazza a fogyatékossg, betegség, gyengeség konvencionális szimbolikus jelentésmezeit és a kirekesztő *mátság-képzés* társadalmi gyakorlatát, valamint az ezzel ellenreakcióként szembeállítható, teljesebb perspektívájú, gyümölcsöző tudásforrásként újraértelmezett, feminista episztemológiai potenciállal felruházott *különbözőség* jelentőségét a fogyatékossggal élők/eltérők, illetve a megkülönböztetetlen *azonos*ként definiáltak számára.

A negyedik fejezet bemutatja, hogy a fejlett, iparosodott (észak-amerikai) fogyasztói társadalom tömegmédiájából áradó képek miképp írnak elő kötelezően követendőként egy olyan test-ideált, mely a testi lét kulturálisan *elutasított* – anyagi, halandó, pusztá materialitásunkhoz, múlandóságunkhoz köthető – aspektusainak szigorú fegyelmezésére, megtagadására, elfojtására épít. A pusztá akaraterő függvényeként tételezett tökéletesedés, a betegség/ fogyatékossg/ halál-legyőzésének beteljesíthetetlen ábrándjainak égisze alatt vívott küzdelem – vágyak, követelmények és lehetőségek közé feszítve – szükségszerűen elégedetlenséget, bűntudatot és szégyent kelt a kulturálisan megtestesült és valódi testiségétől megfosztott szubjektumban. Különösen érdekes Wendelnél az test-kontroll-mítosz kapcsán tárgyalt, elterjedt közvélekedés, mely az egészséget a jó emberek igazságos jussaként értelmezi, s így – a többség mesterségesen fenntartott lelki nyugalma védelmében – egyszerűen nem hajlandó elismerni, hogy „olyanokkal is történnek rossz dolgok az

életben, akik nem ezt érdemlik, akik nem ezt keresték, akik nem kockáztattak, s akik törődtek magukkal” (16).

Az ötödik fejezet azt taglalja, hogy az orvostudomány tárgyiasító tekintete (*medical gaze*) miként határozza meg az emberi testről alkotott tudásunk (az objektívnek feltételezett tudományos szemléleteink és naturalizált kulturális prekonceptióink összefüggéseit), és miként idegenít el testünktől azzal, hogy érvényteleníti maga a beteg fogyatékossgal kapcsolatos személyes tapasztalatát, a diagnosztika igazságképző gyakorlata/mechanizmusa árnyékában. Wendell szerint, míg a biomedikus etika filozófia nem kérdőjelezi meg a mindent az élet-halál dichotómia vetületében értelmező orvostudomány hatalmát, addig a feminista orvosi etika felismeri, hogy nem feltétlen a halál vagy az abnormalitás megszüntetésének, elkerülhetetlenségének képtelensége a legnagyobb kudarc, hanem az az értelmetlen szenvedés, mely abból fakad, hogy a páciens észrevétlenül marad, s nem hallgattatik meg.

A hatodik fejezet ugyanezt a gondolati vezérfonalat göngyölíti, egyengeti tovább, a Carroll Gilligan neve alatt elhíresült *gondoskodás etikája* versus az *igazságszolgáltatás erkölce* közti egyensúlyt, az autonómia és függetlenség kritikus újragondolását, a fogyatékossgal élők és az őket gondozók tapasztalatainak, érdekeinek fontosságát pedzegetve – az abortusz, az eutanázia, az egészségügyi reformok feminista etikai vonatkozásai kapcsán. A cél a feminista és a fogyatékossgal kapcsolatos etika tanulságainak, stratégiáinak, perspektíváinak produktív összekapcsolása, kölcsönös kamatoztatása.

Az utolsó, záró fejezet végül újraértelmezi a *test transzcendenciájának* fogalmát. Úgy érvel, hogy az feltétlenül szükséges a test teljes körű megértéséhez, azonban nem abban a feminista kritikai értelemben, mely elveti a nő testiséggel való társítását. Ehelyett Wendellnél a testi transzcendencia a fájdalommal, testi korlátokkal, fogyatékossgal való együttélés és a teljes életre, boldogulásra való képesség elfogadását és az ehhez szükséges taktikák elsajátítását jelöli. A szokássá fejlesztendő testi transzcendencia gyakorlata segítségével eszünkkel eltávolíthatjuk énérzékelésünket a testi szenvedéstől, érzelmileg és kognitív módon is túlléphetünk a fizikai nyomorúság és korlátozottság élményén, a tudat szabadsága felé. Azonban ez nem lehet egyenlő a testtől való elidegenedéssel, hiszen ahogy Wendell írja Ledert idézve „a betegség, a fogyatékossg vagy a fájdalom a tudatban megszünteti a test hiányát”[...] és arra kényszerítenek bennünket, hogy tudatosan reagáljunk arra, hogy nagyon is tudatában vagyunk a testünknek” (146). A test elvisz „a szenvedés és korlátozottság határáig és tovább” a teljes öntudatosságig, ám ugyanakkor transzperszonális potenciálja tudatára ébreszt mások életére és a világgal való ’egytestiségünkre’

is. Tulajdonképpen itt rejlenek a könyv legfontosabb tézisei is, melyekre Wendell későbbi műveiben is vissza-visszatér (Wendell 1999, 2001).

Lévén hogy a filozófusnő Wendell társadalomkritikai-élű fenomenológiai vizsgálódásainak legfőbb kiindulópontja a test – a testtel kapcsolatos létélmények, tapasztalatok, szabályozások, alkotmányok, nézetek változó folyamatai és folyamatos változói – legfőbb inspirációját a feminizmusból, az objektifikált nőiség és a szubjektum ágencia inkompatibilitásának problematizálásból nyeri. Azonban Wendell legfőbb újítása, hogy képes túllátni a hagyományos feminista test-elméleti kritikai gócpontokon, és számára a női szubjektum hatékony cselekvőképességének visszanyerése sem nem a hagyományos nyugati filozófiai és a vallási dogmában alábecsült nőies test(iség)en való túllépést, sem nem a nőknek kivívandó elégedettség, erő és függetlenség nevében, a megtestesülés kizárólagosan felszabadító erejére való koncentrációt és a testi szenvedéstől való függetlenedésre törekvést jelenti. Wendell felismeri, hogy a feminista kritika szükségszerűen részleges, korlátozott látókörű marad, amennyiben a fogyatékossgal élőket kizárja vizsgálódásai köréből, és amennyiben figyelmen kívül hagyja, marginalizálja vagy leértékeli az *elutasított testet*,

a testi életnek (betegség, fogyatékossg, gyengeség, haldoklás), a testi megjelenésnek (deviancia a test kulturális ideáljától), és a testi tapasztalatoknak (beleértve a testi szenvedés legtöbb formáját) azon aspektusai[t], amelyekről a társadalom és a kultúra fél, amelyeket nem vesz tudomásul, amelyeket megvet és/vagy elutasít. (77)

Rendkívüli produktív potenciállal bíró kapcsolódási pont, hogy a társadalmi nem és a fogyatékossg is hierarchizált dualisztikus hatalmi viszonyrendszerek (férfi versus nő, egészséges versus beteg) diktálta szigorú szabályozások keretében feszülő biomedikai-megalapozottságra-apelláló társadalmi konstrukció, neutralizált kulturált/kulturális megtestesülésünk és normativizált identitásunk meghatározó tényezője. A teljes jogú szubjektum létrejötte során a nő és a *fogyatékkal élő* (csakúgy, mint bármely más faj, vallás, osztály, szexualitás, kor stb. alapján meghatározott kisebbség) hasonlóképp mindig a szabályozhatatlan, érthetetlen, fájdalmas, korlátolt, függő, akadályozó, megvetett *másikként* tételeződik. Ugyanakkor a különböző 'mátságok' összefüggéseinek feltárása új fényt vethet a *gyengébbség* elerőtlenítő társadalmi kategóriájának megalkotási folyamatára (vö. gyengébbik nem, gyengénlátó, gyengeelméjű...). Wendell egyik roppant jelentős felismerése szerint, egy szexista, patriarchális társadalomban a fogyatékossgal élő nő azért nem minősül feltétlenül vagy automatikusan hátrányos helyzetűnek, mert hiszen ha gondoskodóként, háziasszonyként tökéletesen helytáll, és csupán olyan feladatot nem képes netán ellátni, melyet az adott közösség

nem tekint a „normális”, azaz korlátozott, magán-szférába zárt, másodrangú női/es szerep velejárójaként, akkor kollektív mérce alapján nem tekintendő diszfunkcionális szubjektumnak. (Például egy olyan közösségben, ahol a nők írástudatlanok egy vak, olvasni képtelen nő nem bizonyul hátrányos helyzetűnek, társadalmi szerepében akadályoztatottnak akkor sem, ha nem biztosítanak neki lehetőséget a Braille-írás olvasásának elsajátítására, hiszen nem fog különbözni átlagos, „normális” nőtársaitól.) Wendell felidézi, hogy Iris Marion Young feminista filozófus egyenesen „fizikailag hátrányos helyzetűnek” nevezi a szexista társadalomban élő nőket, hiszen ’normális’ nőiességük merev sztenderdjeinek velejárói a testi képességfejlesztés megtagadása, a test folyamatos tárgyiasítása, és a testi invázió fenyegetésének fenntartása. A szexista társadalom diktátuma szerint egy nő ne legyen erős, ne legyen ügyes, ne legyen okos, semmilyen tekintetben se legyen jobb vagy több, mint a hatalmat egyszemélyben megtestesítő férfi (ld. Young 2005 in Wendell 2010, 22). Ezt a vélekedést visszhangozza Morris (1991) azon vélekedése is, mely szerint a mozgó képen áldozatként ábrázolt fogyatékosok túlnyomó része azért férfi, mert a női szubjektum épségében is magában hordja a sebezhetőség, függőség és megaláztatás konnotációit.

Ugyanakkor Wendell másik kétségkívül izgalmas vállalkozása a fogyatékosággal azonosított, kulturálisan leértékelt, megvetett *gyengébség* és a vele társított *gyengédség* fogalmainak pozitív kategóriaként való újraértelmezése. Ezzel egy igen elterjedt sztereotípiacsapdát ás alá: a *szuperfogyatékos* (*supercrip* in Roper 2003), aki hősieles küzdelem során sikeresen felülkerekedik fogyatékoságán és egyedülálló teljesítményével a normához közelít, hiszen testi-szellemi károsodásai ellenére képes úgy élni, mint az átlag, normális ember. Azonban ezzel az átlag-normális emberek elismerése mellett azok *voyeurisztikus*, a különös, csodálatos, bizarr másságra irányuló érdeklődését, mintegy kukkoló tekintetét is kiváltja; és mindemellett még egy olyan norma-megerősítő, hamis elvárást is felállít, mely szerint minden fogyatékos valójában le tudná küzdeni fogyatékoságát, meg tudná haladni másságát önmaga s közössége javára, ha igazán akarná, mindehhez csupán erőt kellene vennie magán, hogy ő is ’rendes’ emberként tudjon funkcionálni (ld. Kérchy 2011).

Ehelyett Wendellnél a szerencsétlen, gyenge, áldozati pozíció radikális újraértelmezése inkább Lennard Davis *diszmodernizmus* fogalmával (2002) társítható, mely épp azt állítja, hogy a fogyatékoságot korántsem a normához képest marginális, kisebbségi, csökkent értékű, negatív referenciapontként/pozícióként kell értelmeznünk, hanem egy manapság mindannyiunkat ’normálisan’ jellemző, nagyon is általános létállapotként, melyet nem csak hogy el kell fogadnunk, hanem érdemes mindenkit megillető alapvető emberi jogként újra is értékelnünk. Be kell látnunk, hogy

sérülékeny, törékeny, múlandó emberi mivoltunkból fakadóan esetleges gyengeségünk, betegségünk, munkaképtelenségünk, előregedésünk mind létünk olyan természetes velejárói, melyeket jogunkban áll teljességében megélnünk anélkül, hogy bármiféle hátrányos megkülönböztetést kellene miatta elszenvednünk. E logika nyomán, a Susan Wendell, Lennard Davis vagy Margrit Shildrick (2002) nevei fémjelezte, a fogyatékossgal élő testből kiinduló posztmodern identitáspolitikai nem a normatív ideálként működtetett domináns szubjektivitás pozitív megtapasztalásában lát egyén- és társadalomjavító lehetőséget, hanem inkább egy részleges, befejezetlen, sérülékeny szubjektum pozíciót körvonalaz, mely az önállóság és függetlenség fals individualista vívmányai helyett a közösségileg beismert és elismert kölcsönös-függőség, empatisz érzékenység élményeire, tapasztalataira épít. A hagyományosan fogyatékként kezelt 'a másik-nélkül-létezeni-képtelenség' itt nem hátrány, hanem emberség(esség)ünk többlete; a kölcsönös függőség és kiszolgáltatottság a kölcsönös segítségnyújtás és együttérzés képességeivel párosul. Mivel mindnyájan fogyatékosok vagyunk, a fogyatékossg kategóriája érvényét, értelmét veszti. Olyan szempontból is fogyatékkal élőknek bizonyul fejlett világunk átlag/többségi középosztálya, hogy már csak különféle technikai, technológiai, ipari, gyógyászati segédeszközökre és közüzemesített ellátásokra támaszkodva tud teljes, 'normálisnak', 'emberhez méltónak' tekintett életet élni. Szinte magától értetődik, hogy szemüveg korrigálja látásunk, járművek gyorsítják helyzetváltoztatásunk, telekommunikációs csatornák könnyítik kapcsolatteremtésünk, meleg folyóvíz szolgálja higiéniai szükségleteink, stb. Így, az önnön elutasított testét annak fájdalmasan korlátozott (és teljessé kiegészíthető) valójában felvállaló, *diszmodern* szubjektum a Donna Haraway feminista mitológiájából ismerős *kyborg* alakját ölti, aki azonban az automatizált technológizálása, gépiesítése előidézte személytelensége ellenében, igyekszik jelentésképző szemiotikai technológiáinak tudatos, önreflexív ágenseként a való világról olyan hiteles képet formálni, mely bár lehet, hogy megélt tapasztalatként csak részleteiben bír átfedéssel az egyes emberek sokféle létélményei közt, de mindazonáltal közös, emberi célként tartja számon a véges, lokalizált szabadság, a kielégítő anyagi biztonság, és a felelősségeink által korlátolt, de elengedhetetlenül szükséges boldogság, boldogulás megvalósulását, megvalósítását (ld. Haraway 1991).

Wendell közérthető, sokoldalú, tudományos és egyben szórakoztató *Elutasított teste* minden bizonnyal teljesíti a fogyatékossgal élők általános, saját nyilvános láttatottságukkal kapcsolatos elvárásait (erről ld. Ross 1997, 676 in Roper 2003): a fogyatékossgot változatosságában és változékonyságában mutatja be, tragikus érthetlensége helyett annak mindennapiságára, élıhetőségére és elfogadhatóságára koncentrálva, a

fogyatékkal élő 'átlagemberek' és médiaszakértők magukról alkotott véleményét, önállón megfogalmazott, sajátos képességeit, igényeit is bemutatva – nem helyettük, hanem értük, miattuk beszélve. Ily módon valósulhat meg az a célkitűzés, melyet Könczei György Wendell könyvéhez írt előszavában a következőképp fogalmaz meg: „a testi tapasztalatok tiszteletben tartására alapozva” lehet és kell bizonyítanunk, hogy „a fogyatékoság nem csak fájdalmat és korlátozottságot jelent, hanem új érdeklődést, ismeretet, többlettapasztalatot, tudást is generál”, lévén hogy újragondoltatja velünk fogyatékosággal és nem fogyatékosággal élő embertársainkhoz fűződő viszonyunk, és e két, gyakran tévesen különválnak feltételezett világ működésmódjaihoz való kapcsolódásaink.

Felhasznált irodalom

Davis, Lennard J. 2002. *Bending Over Backwards: Disability, Dismodernism, and Other Difficult Positions*. New York: New York University Press.

Fogyatékoság és társadalom. Fogyatékoságtudományi és gyógypedagógiai időszakos folyóirat. 2008.1. Weboldal. 2010.03.08.
<<http://moodle.disabilityknowledge.org/mod/resource/view.php?id=443>>

Garland-Thomson, Rosemarie. 2008. Szeptember 25. „Különös testek: a fogyatékoság ábrázolása a művészetben és a populáris kultúrában.” A Fogyatékoságügyi Szabadegyetem előadása az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar szervezésében. *Bárczi E-Oktatási Portál.* 2011.03.14. <<http://e-oktatas.barcsi.hu/moodle/course/view.php?id=4>>

---. 1997. *Extraordinary Bodies. Figuring Physical Disability in American Culture and Literature*. New York: Columbia University Press.

Gilligan, Carol. 1982. *In a Different Voice*. Harvard University Press.

Goffman, Erving. 1963. *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Prentice-Hall.

Haraway, Donna. 1991. *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge.

Kérchy Anna. (megjelenés alatt) „A fogyatékkal élők elfogadását célzó média/művészeti megnyilvánulások lehetőségei, korlátai, és recepciója a mai Magyarországon.” *Mi/Más Konferencia 2. Gondolatok a toleranciáról.* Eger: EKF Líceum Kiadó.

- Könczei, György. 2010. „Előszó.” In Susan Wendell. *Az elutasított test. Feminista filozófiai elmélkedés a fogyatékosokról*. Ford. Vándor Judit. Budapest: ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar és ELTE Eötvös Kiadó.
- Könczei, György és Mesterházi Zsuzsa, szerk. 2009. „Üdvözlét az Olvasónak!” *Fogyatékoság és társadalom*. Első, bemutatkozó szám. 1: 3-4.
- Evans, Suzanne E. 2010. *Elfelejtett bűnök*. Budapest: ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar és ELTE Eötvös Kiadó.
- Maschke, Michael. 2010. *Fogyatékosáspolitikák az Európai Unióban*. Budapest: ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar és ELTE Eötvös Kiadó.
- Morris, Jenny. 1991. *Pride Against Prejudice: Transforming Attitudes to Disability*. London: The Women's Press.
- Oliver, Michael. 1990. *The Politics of Disablement*. Basingstoke: Macmillan.
- . 1996. *Understanding Disability from Theory to Practice*. London: Macmillan.
- Roper, Lynne. 2003. „Disability in Media.” *The Media Education Journal*. 2011.03.14. <http://www.mediaed.org.uk/posted_documents/DisabilityinMedia.htm>
- Ross, Karen. 1997. „Where's Me In It?” *Media Culture and Society*. 19: 669-677.
- United Nations Human Rights. 2008. *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. 2011.03.14. <<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/ConventionRightsPersonsWithDisabilities.aspx#2>>
- Schildrick, Margrit. 2002. *Embodying the Monster. Encounters with the Vulnerable Self*. London: Sage.
- Wendell, Susan. 1996. *The Rejected Body*. New York: Routledge.
- . 1999. “Feminism, Disability, and Transcendence of the Body.” In Janet Price—Margrit Schildrick, eds. *Feminist Theory and the Body. A Reader*. New York: Routledge.
- . Fall 2001. „Unhealthy Disabled: Treating Chronic Illnesses as Disabilities.” *Hypatia* 16:4, 17-33.

- . 2010. *Az elutasított test. Feminista filozófiai elmélkedés a fogyatékoságról.* Ford. Vándor Judit. Budapest: ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar és ELTE Eötvös Kiadó.
- World Health Organization. 1980. *International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps.* 2001. *International Classification of Functioning, Disabilities and Health.* WHO Website. 2011.03.14. <http://www.who.int/classifications/icf/en/>